

УДК 911.3

Глибовець В.Л., Степанець І.О.

**АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК НОВИЙ ВИД СЕЗОННОЇ МІГРАЦІЇ
НАСЕЛЕННЯ**

Розкрито сутність академічної мобільності студентства, як ключового аспекту Болонського процесу в Україні. Проаналізовано основні чинники формування академічної мобільності в Україні на прикладі столичних ВНЗ. Показано пріоритетні перспективи розвитку цього явища в українських вищих навчальних закладах.

Ключові слова: академічна мобільність, болонський процес, сезонна міграція населення, міжнародне співробітництво.

Раскрыта сущность академической мобильности студенчества, как ключевого аспекта Болонского процесса в Украине. Проанализированы основные факторы формирования академической мобильности в Украине на примере столичных ВУЗов. Показаны приоритетные перспективы развития этого явления в украинских высших учебных заведениях.

Ключевые слова: академическая мобильность, болонський процес, міграція населення, міжнародне співробітництво.

The essence of academic mobility of students is disclosed. This is a key aspect of the Bologna Process in Ukraine. Major factors in the formation of academic mobility in Ukraine as an example of metropolitan universities are analyzed. Priority prospects of this phenomenon in Ukrainian universities are showed.

Key words: academic mobility of Bologna process, migration, international cooperation.

Постановка проблеми. З переходом України до нової системи вищої освіти та впровадження болонського процесу в суспільстві відбувається трансформація механізму передачі та отримання знання в умовах надмірної інформатизації суспільства. Особлива увага приділяється міжнародному співробітництву у галузі освіти на науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тематика академічної мобільності в Україні є принципово новою. Тому дослідженням цього явища займаються такі вітчизняні науковці, як: Бойчевська І.Б., Кучинська Т.С., Гурц Л.І. За кордоном ця тематика розвивається ще з 1965 року, тому це питання набуло більш філософського характеру. Уваги заслуговують доробки закордонних вчених М. Бірема, Ф. Дервіна, П. Блюментан.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою статті є вивчення та узагальнення різних аспектів академічної мобільності в контексті сезонної міграції населення.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація суспільного простору в усіх сферах людської діяльності вимагає постійної інтеграції наукового пізнання та міжнародного обміну інформацією. Україна, приєднавшись до Болонського процесу, автоматично стала членом світового механізму обміну інтелектуального потенціалу. Сучасна система освіти вимагає активного впровадження академічної мобільності. Сутність цього явища полягає у тому, що особи, які навчаються або викладають у вищих навчальних закладах, мають можливість «переміщуватися» до інших навчальних закладів, як в середині країни, так і за її межами. Враховуючи той факт, що в середині нашої країни ВНЗ мало відрізняються при формуванні власної освітньої політики, особливу увагу для молоді має саме зовнішня академічна мобільність [2].

Саме поняття «академічна мобільність» не має жорстких меж у своєму визначенні. У положенні про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України Міністерства освіти і науки України №635 від 29 травня 2013 р. вказано, що це явище дає можливість переміщуватися до інших вишів задля обміну досвідом, отримання доступу до провідних освітніх та наукових центрів, накопичення додаткових кредитів, поглиблення своїх знань і умінь. Широкий діапазон самого визначення академічної мобільності дозволяє розглядати його в трьох основних формах [4]. У будь-якому випадку це явище належить до виду сезонної міграції населення. Адже виконання даної освітньої програми можливе лише на певний чітко визначений, лімітований строк.

Перша форма академічної мобільності студентів тісно пов'язана із партнерськими зовнішніми зв'язками їхнього ВНЗ. До цієї форми належать програми подвійного дипломування, спільних ступенів, коротко і середньо строкових програм мовного обміну. Інша форма полягає у самостійному виборі особи, що навчається, свого освітнього вектору. Тобто студент самостійно обирає іноземний ВНЗ для стажування чи магістерської підготовки. У такому випадку всі матеріальні та нематеріальні видатки покриваються самим студентом. Третя форма академічної мобільності ключовим аспектом ставить можливість працевлаштування. Тобто, особи, які навчаються, обирають певний вид послуг іноземного ВНЗ (цикл тренінгів, курсів і т.п.), з можливістю отримання додаткового сертифікату, наявність якого підвищить затребуваність даної особи на ринку праці. Також до цієї форми можуть належати програми, які спрямовані на отримання практичних навичок та комбінують у собі не лише цикл освітніх програм, а й екскурсії в офіси компаній, бізнес-практикуми, тощо [3].

Аналізуючи вітчизняні можливості академічної мобільності, варто дослідити зарубіжний досвід. Перші види академічної мобільності в Європі та Північній Америці спостерігаються з 60-х рр. ХХ ст. За даними Всесвітньої організації економічного співробітництва і розвитку мобільність студентів усього світу зросла з 250 тисяч (1965р.) до 4,3 млн. (2011р.).

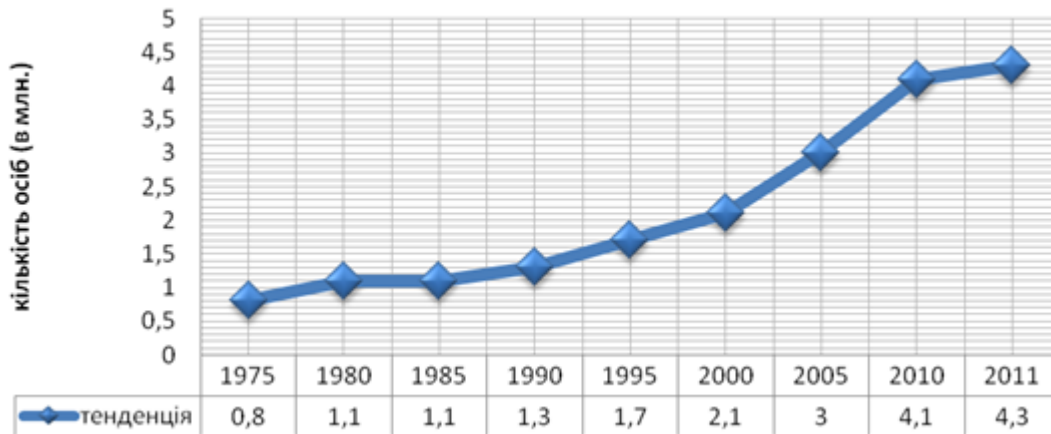

Рис.1 Тенденція зростання академічно мобільних студентів у світі

Підтримка академічної мобільності у високорозвинених країнах спрощує процеси міграційної політики, дає можливість талановитим студентам із країн, що розвиваються, отримати якісну освіту. Але з іншого боку, спостерігається відтік інтелектуального потенціалу з країн Азії та Африки до держав Європейського Союзу, а також Північної Америки. За даними центру академічної мобільності американського інституту міжнародної освіти найбільш «привабливими» для студентів є ВНЗ Австралії, Великої Британії, Франції та Німеччини. Частка студентів-іноземців там коливається від 11,1 до 26,4% (дані за 2012 р.).

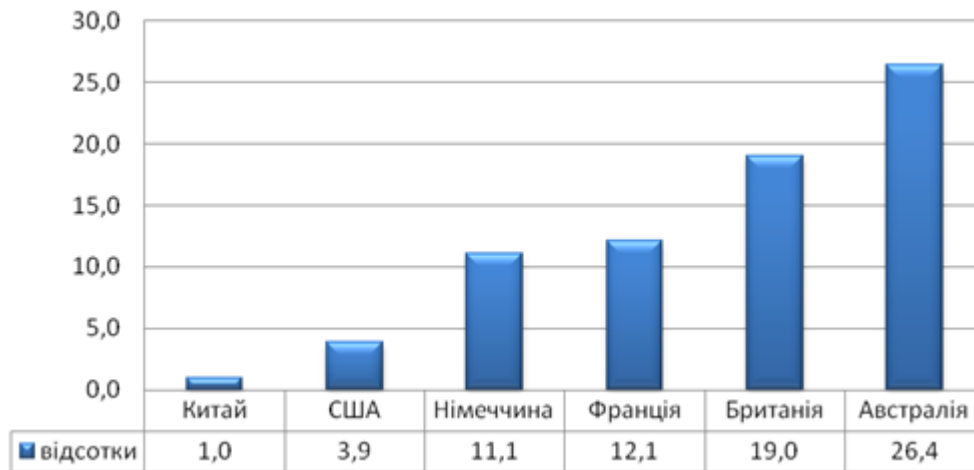

Рис. 2 Відсоток студентів-іноземців за програмами академічної мобільності

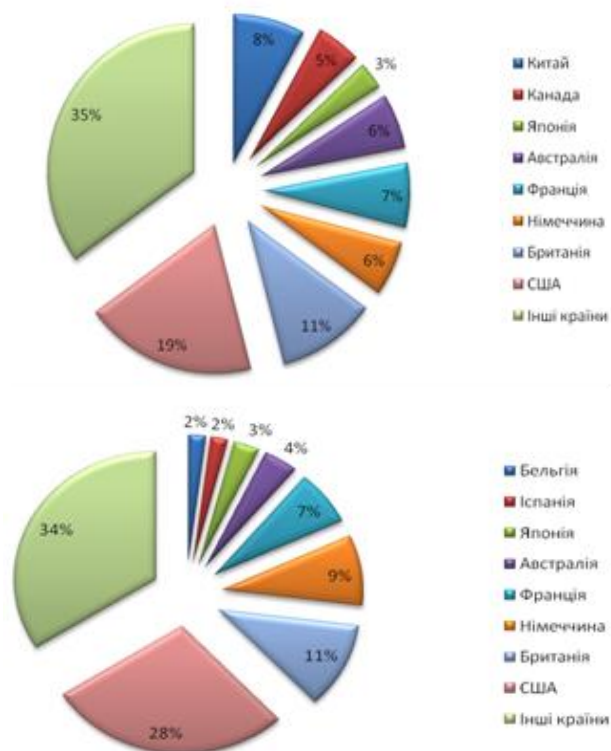

Рис. 3. Розподіл академічно мобільних студентів у світі за 2001 та 2012 рр.

Студентська сезонна міграція спостерігається не лише у країнах, що розвиваються. Значний відсоток американських, європейських, японських студентів також отримують освіту за кордоном. Основними проблематичними моментами для мобільності осіб, що навчаються у постіндустріальних державах є психологічні, соціальні та сімейні бар'єри. У той час, коли для студентів з незаможних країн основною проблемою для мобільності є фінансовий аспект. У зв'язку з певними політичними подіями та сформованими культурними стереотипами частка мобільних

студентів із США зменшилася на 9%, Німеччини – 3% (за останні 10 років). Зате зросла частка мобільних студентів в Китаї (8%)

Не зважаючи на активну позицію українських студентів, поняття академічної мобільності є доволі новим для нашої освіти. Після здобуття незалежності, Україна стала на шлях болонського процесу. Чимало вітчизняних ВНЗ налагодили активне міжнародне співробітництво як з європейськими університетами, так і з університетами пострадянського простору, Азії, Америки, Африки. Але без чіткої освітньої політики на національному рівні, неможливо говорити про якісну академічну мобільність. Створення нормативно-правової бази академічної мобільності дає можливість перетворити це явище зі стихійного безконтрольного процесу, у чіткий сезонний міграційний рух [1].

Саме академічна мобільність дозволяє молоді легально перебувати за кордоном та отримувати якісні знання.

За даними Міністерства освіти та науки України, щорічно на навчання закордон виїжджає близько 20 тисяч студентів, тільки 15% їдуть на повноцінні магістерські програми, решта – стажування.

Основними програмами обміну студентів, які діють на території нашої держави – це ERASMUS MUNDUS, програма імені Фулбарта, The Edmund S. Muskie Graduate Fellowship Program.

ERASMUS MUNDUS – програма, яка здобула широку популярність в університетах України, а особливо столичних вищих навчальних закладах. Основа програми – міжкультурний діалог. Зазвичай обмін здійснюється саме з навчальними закладами країн Європейського Союзу. Програма функціонує в Україні з 2004 року. За цей період понад 8 000 студентів взяли у ній участь. Зокрема, тісна співпраця налагоджена з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, НТУ «КПІ», Національним авіаційним університетом, Львівським національним університетом. Харківським національним університетом імені Каразіна.

Програма ім. Фулбарта є найпрестижнішою програмою для іноземних студентів від уряду США. Вона обирає дійсно найкращих молодих фахівців, адже за тривалий час існування (з 1992 року) було обрано лише 700 студентів переважно економічних спеціальностей.

Embassy CES (Велика Британія) – програма розрахована на IT та бізнес спеціалізації, строком близько 12 тижнів. Половина терміну розрахована на вдосконалення мовних навичок, решта – стажування за спеціальністю. Після закінчення видають сертифікат Cambridge Certificate in Work Experience (Basic Certificate) і сертифікат Embassy CES. Серед українських студентів дана програма є не надто популярною, адже не велика кількість університетів презентують її. Зазвичай програми такого типу є відкритими і студент використовує можливість стажування за власним бажанням. Також варто зазначити регіональні відмінності стажувань. Зокрема країни Середземномор'я (Іспанія, Італія, Греція) співпрацюють з українськими ВНЗ в галузі спільної підготовки фахівців готельно-ресторанного бізнесу та туристичної сфери, зокрема активна

співпраця, навіть з можливістю подвійного дипломування налагоджена з Київським національним університетом імені Тараса Шевченка, Київським національним торгово-економічним університетом, Київським університетом туризму, економіки і права, Львівським національним університетом імені Івана Франка, Чернівецьким національним університетом імені Юрія Федьковича, Східноєвропейським національним університетом і т.д. Також хороші програми академічної мобільності у сфері туристичного бізнесу надають університети Австралії та Нової Зеландії, на жаль, не надто популярні в Україні. Специфіка стажування полягає у його формі проходження. Акцент йде саме на робочу практику, яка до того ж є оплачуваною. Уряд Австралії зацікавлений в залученні молодих фахівців, тому недавно вступила в дію віза Paid trainee 442, що надає можливість після закінчення програми стажування продовжити візу чи переоформити її на постійну.

Країни Західної Європи та Північної Америки більше орієнтуються на стажування економічного та юридичного профілю. Саме такі країни як США, Канада, Велика Британія, Німеччина надають широкий спектр бізнес-шкіл для українських студентів, особливо у літній період. Такі стажування проходять 8-10 тижнів та націлені на велику кількість практичних завдань, які також оплачуються. Співробітництво з університетами ФРН добре розвинене на економічному факультеті КНУ імені Тараса Шевченка, Великої Британії у КНЕУ, КНТЕУ, Франції – у Одеській юридичній академії [6].

Рис. 4 Рівень зацікавленості українських студентів у програмах академічної мобільності

Комп'ютерні технології та ІТ останнім часом міняють вектор свого розвитку в сторону країн Далекого Сходу. Зокрема чимало спільних програм стажування підписано з нашими університетами спільно з ВНЗ Китаю, Японії, Південної Кореї та Сінгапуру. Охорона довкілля та екологічний менеджмент, а також практичне ландшафтознавство дуже розвинені в країнах Північної Європи. Тому стажування цього профілю

обирають студенти Києво-Могилянської академії, НУБіП, КНУ ім. Тараса Шевченка, Академії водного господарства. Також вони доступні в університетах Фінляндії, Норвегії, Швеції та країн Балтії.

За рівнем популярності програм по обміну лідирують все-таки стажування економічного та мовного профілю, які користуються особливим попитом не лише серед студентів, які вивчають дані напрями ціле направлено, а й серед тих осіб, які прагнуть у подальшому працювати з міжнародними компаніями [5].

Варто зазначити, що рівень академічної мобільності студентів не надто сильно залежить від престижу ВНЗ. Чимало регіональних університетів країни, зокрема Чернівецький національний університет імені Федьковича, Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького за показниками академічної мобільності студентів знаходяться на одному рівні з деякими столичними вищими навчальними закладами. Хоча, без сумніву, рівень міжнародного співробітництва провідних ВНЗ країни, таких як Київський національний університет імені Тараса Шевченка, значно вищий, а спектр програм для обміну та стажування ширший, аніж у провінційних ВНЗ. Як приклад, у КНУ імені Тараса Шевченка у рамках гранту Уряду Норвегії № СРЕА-2010/10117 СРЕurasia 2010-2015 «Norwegian-Ukrainian and Research Cooperation in the field of Sustainable Management» у 2013 р. бізнес-практику в Університеті Нурланда пройшли 7 магістрів факультету кібернетики, 2 магістри економічного факультету та 2 магістри Інституту міжнародних відносин. У 2013 р. відбувся відбір нових 18 претендентів, що розпочнуть навчання в Університеті Нурланда з січня 2014 р. Ефективно здійснюється реалізація програми Міністерства освіти і науки «Навчання, стажування, підвищення кваліфікації студентів, аспірантів, науково-педагогічних та педагогічних працівників за кордоном» («100+100+100»). У 2012/2013 навчальному році було направлено 40 осіб, з яких 15 студентів, 9 аспірантів, 16 науково-педагогічних працівників, у провідні вищі навчальні заклади 12 країн світу: Австрія, Велика Британія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Португалія, США, Франція, Фінляндія, Швейцарія, Швеція, Японія. У 2013/14 навчальному році рекомендовано для проходження навчання та стажування у закордонних навчальних закладах 40 осіб з факультетів кібернетики, хімічного, фізичного, радіофізичного, геологічного, географічного, юридичного, інституту міжнародних відносин, ННЦ «Інституту біології» та астрономічної обсерваторії до університетів Японії, Швейцарії, Франції, Німеччини, Іспанії, Великої Британії, Данії, КНР, Італії, США, Бельгії та Норвегії.

У 2012/13 н. р. за кордон до 59 країн світу від'їжджали 1927 викладачів, співробітників, студентів та аспірантів університету. З них 304 студенти та аспіранти їхали на навчання і 86 студентів – для мовного стажування. Але, зважаючи на той факт, що в університеті навчається близько 27 тисяч осіб, кількість академічно мобільних студентів не досягає навіть 10% [7]. Лідерами академічної мобільності українських студентів є

Києво-Могилянська академія, КНУ імені Тараса Шевченка, НТУ «КПІ», НУБіП, Національний лінгвістичний університет, Львівський національний університет ім. І.Франка.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Академічна мобільність є одним з видів сезонної міграції населення, адже виконання даної освітньої програми можливе лише на певний чітко визначений, лімітований строк. Для України це порівняно новий вид міжнародного співробітництва в галузі освіти, оскільки перші програми повноцінного обміну стартували з 1992 р. На даний момент вже прийнято положення МОН про академічну мобільність, яке дає право університетам розробляти відповідні програми на власному рівні для обміну молоддю. На сьогодні лідерами є столичні провідні ВНЗ, хоча регіональні навчальні заклади посилюють темпи розвитку академічної мобільності. Українські ВНЗ співпрацюють з університетами більш ніж 70 країн світу. Перевага надається країнам ЄС, РФ, США. Але вибір програми стажування в першу чергу залежить від її специфіки.

Основна проблема академічної мобільності студентів України – недосконалі механізми проходження документообігу програм стажувань, відсутність чіткої нормативно-правової бази, адже лише 37% українських ВНЗ прийняли положення про академічну мобільність, і ще менший відсоток ВНЗ адаптували прийняте положення відповідно до специфіки свого навчального процесу.

Використані джерела:

1. Project Atlas. Atlas of Student Mobility iie.org/atlas
2. Болотська О.А. Розвиток академічної мобільності студентів як реалізація болонського процесу в Україні [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN21/13boavou.pdf>
3. Жижко Т. А. Академічна мобільність-об'єктивна умова розвитку університетської освіти / Т. А. Жижко // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія: [журнал наук. праць] / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Творче об-ня "Нова парадигма". - К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. - Вип. 96.
4. Примірне положення про академічну мобільність студентів [Електронний ресурс] Режим доступу: www.mon.gov.ua/img/zstored/files/doc_25122012_001.doc
5. Навчання за кордоном [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/study_abroad/
6. Програми стажування за кордоном [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.oa.edu.ua/ua/etc/top/stagivannia>
7. Звіт ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.univ.kiev.ua/pdfs/Zvit2013.pdf>